

De hurtige og de døde

Har du ungdom, så kan du få, men er du gammel, så må du gå. Et samtidskritisk essay

- af *Christian Nicholas Eversbusch*

Alderdommen er noget, man først ser hos andre. Men en dag opdager man i spejlet, at man ikke længere er 20. Bryder sig mindre og mindre om, at også andre skal se det. Desuden slipper man så for den tort, der ifølge Claude Olivensteins 'Naissance de la Vieillesse' er en af alderdommens almindeligste ydmygelser, at andre taler forbi en, som om man var luft.

»De gamle eksisterer kun i kraft af, hvad de ejer« hedder det i en af Francois Mauriacs romaner.

(Erling Bjøl 2002¹)

»Du holder dig godt!«, roste piccolinen sin overordnede. Smigeren kom som et overrasket udbrud; den 17-årige piccoline havde nemlig gættet på, at hendes »overordnede« – forlagets studentermedhjælp – var 22, men hun viste sig at være samfulde 25. En ganske høj alder i vore dage.

Historien er ægte nok; via studentermedhjælpen er den gået videre til blandt andre mig – heldigvis ledsaget af latter fra fortællerens side. Hvilket er en stadigt sjældnere reaktion, når man i dag drøfter emnet »alder«. Gravalvorlig var således den ca. 35-årige mand, jeg så i en HT-bus for nogen tid siden – til trods for det skateboard, han havde under armen, og de kædebetyngede hip-hop-baglommer, han havde hængende nede om anklernerne.

Jo, alder er en alvorlig ting i vore dage. »Hvad er mine aar, som smugende svinder og snigende gaar?«, spurgte Thomas Kingo i den gamle salme² og svarede selv: »Forfængelighed, forfængelighed«. »Vel er det ej«, tænker den moderne

¹ ERLING BJØL: 'Fra et ukendt land', kronik i *Politiken*, kultursektionen s. 9, 22/9 2002.

² *Keed af Verden, og kier ad Himmelen* (1681) s. 166-168 i FALKENSTJERNE og BORUP JENSEN: *Håndbog i dansk litteratur I: Fra oldtiden til Grundtvig*. 14. udgave. G.E.C. Gad, København 1961.

Christian Nicholas Eversbusch

menighed. »Det kan da ikke være rigtigt, han bare sidder dér og lader årene gå uden at gøre hverken fra eller til«.

Nej, det er ikke så underligt, koret er småt, når kirken slår tonen an til sang om forfængelighed i en tid, hvor bankernes reklamer for pensionsordninger viser solbrændte ældre på nippet til at bryde sammen af latter og livsglæde – udrustede med snowboards og kasketter. Omvendt på selvfølgelig. Som pensionist er man faktisk lidt til en side, hvis man hverken bruger sin opsparing på dykkertimer, klatreudstyr eller sæsonkort på La Santa Sport. »Aktivt otium!«, råber rejsebureauerne, og PFA-pension skal sandelig ikke stå tilbage for nogen, så på en af deres annoncer kæmper et cirka halvfjerdsårigt par sig i strid mod vind ned ad Strandvejen iført *rollerblades* – disse særligt tjeppede og sporty rulleskøjter. Så er man rustet til sit otium og »På vej mod seniorlivet«, som teksten siger. Fart på, *forever young*.

Tilsvarende er det værste, der kan ske for et menneske, at rulleskøjterne ikke vil mere – at man »går i stå«. Da en af mine grandtanter i en alder af 89 flyttede på plejehjem, havde jeg f.eks. lidt svært ved at forstå, hvad plejepersonalet konkret forestillede sig, når de talte om, at hun endelig skulle »holde sig i gang«. Når man er op mod de 90, må man vel have lov at slappe lidt af. Tænke tilbage, læse og hvile. At der i alderdommens ro kan ligge selvstændige kvaliteter, er ubegribeligt for danskeren anno 2006. Ingen vil være »gammel«, hvorfor selv hundredårige nøjes med at være »ældre«.

Derfor taler vi »heller ikke om plejehjem som de dødsstationer, de reelt er. Ingen bliver jo udskrevet derfra, men når vi siger: »Han er på plejehjem«, får vi det til at lyde som om alderdom er noget, man kan behandles for«. Michael Hviid Jacobsen fra Ålborg Universitet, der tegner sig for denne vittige pointe og har skrevet ph.d.-afhandling om dødens fortrængning fra vestlig kultur, betoner meget rammende, at »Vores kultur gebærder sig, som om alt kan overleves«. Og her repræsenterer døden simpelthen »fornuftens skandale«, som Hviid Jacobsen³ siger med et citat af den polske sociolog Zygmunt Bauman. Der er lang vej til Thomas Kingos barokke

³ MERETE ØRSKOV: 'Dødens genkomst' (interview med Hviid Jacobsen) i *Kristeligt Dagblad* 5/11 1999 (*Liv & Sjæl* s. 9).

De hurtige og de døde

døds længsel. Ja, om en mand, der havde fået konstateret kræft, fortæller Villy Sørensen, at han simpelthen *forlangte* at få stillet en anden diagnose fra sin læge.⁴ Man kan jo ikke bare dø; nogen må gøre noget.

At vi dyrker det unge, er altså blot forsiden på den mønt, hvis bagside hedder flugt fra døden. Og dét er der i og for sig ikke noget galt i. Det er først *følgerne* af denne udvikling, der bliver tvivlsomme. Forherliger man ungdommen, forherliger man nemlig også dens måde at leve på, og en konsekvens af dét ser vi i den omsiggribende hyldest til det spontane og hurtige. Vores kultur skyr eftertænksomheden. Ikke fordi den som sådan foragter refleksion, men fordi eftertænksomhed kræver ro. Og ro kræver, at man sidder stille. Forfærdeligt. Når man i f.eks. japansk kultur – helt modsat vestlig livsindstilling – hylder alderdommen, skyldes det da også netop, at den kendetegnes af ro, nærmere betegnet sindsro. Ungdommens hast og jag har fortaget sig til fordel for en modnere værdsættelse af det bestandige. Derfor er zen-buddhistiske mestre altid gamle; de nyder stor respekt i det japanske samfund for tålmodigt at have tilkæmpet sig den sindsro, de unge endnu ikke har. Den ro, der afføder kloge beslutninger og samvittighedsfuld adfærd. Men efterhånden som Vestens forvirrede, amerikansk inspirerede livsstil har bemægtiget sig også den japanske ungdom, bliver disse tankens beherskere i stigende grad til særlinge. Og i næste generation vil de formentlig begrænse sig til en håndfuld uglesete eremitter i bjerghuler. Tendensen går fra zen til zapperkultur.

UNG, UDVIKLINGSPARAT – OG INDLAGT

Japanernes respekt for alderdommen medfører også et andet fænomen, vi kunne lære af herhjemme: når man passerer de 50, fyres man ikke automatisk fra sit arbejde. Nej, man bliver forfremmet. Mange firmaer i Japan arbejder således med forfremmelse efter anciennitet. I kras kontrast hertil er det danske erhvervsliv efterhånden blevet så amerikaniseret, at forfremmelser til folk over 50 er sjældne –

⁴ LISBETH WISSING: 'At være engageret ud over sig selv i det fælles' (interview med Villy Sørensen) s. 86 i *Dannelsens elementer*, udg. af fagbladet *Gymnasieskolen*, København 1999.

Christian Nicholas Eversbusch

og nyansættelser til samme nærmest umulige. Det var således betegnende, at ikke én politiker under partilederrunden op til forrige valg turde svare på Holger K. Nielsens tre gange stillede spørgsmål: »Hvad vil I stille op med det »grå guld«?« Det var for farligt.

Kaster man et hurtigt blik på dagens jobannoncer, er det da heller ikke just kvaliteter forbundne med stabilitet og modenhed, der efterspørges hos ansøgerne. Jeg citerer i flæng fra diverse opslag på nettet: »Som person trives du i et dynamisk og forandringsorienteret miljø, hvor både aktivitetsniveau, forventninger og humøret er højt«. »Du vil indgå i et ungt og slagkraftigt team.« Du er »omstillingsparat og har høj stresstærskel. Du er udadvendt og trives i et ungt miljø.« »Vi har en uformel omgangsform.« »Du skal arbejde selvstændigt i et ungt team.« »Du er frisk og udadvendt og trives i et dynamisk miljø.«⁵

Så altså: på med rynkecreme, colgate-smil og drøn på dynamikken. Ellers kan du godt glemme alt om god løn, spændende job og kulørt karriere. Vi er altså tilbage i det vilde Vesten, hvor der kun var to typer mennesker: de hurtige og de døde. Dengang røg man i sidste kategori, hvis man var for længe om at få revolveren op ad skæftet, i dag er det dødbringende nok ikke at være med på »beatet«. Dum-dum-dum. Det er måske for at holde dette beat, at man dribler rundt med indendørsfodbolde på gangene i flere og flere af Københavns »kreative kontorer«. Her skal papirkuglerne også lige en tur gennem basketball-kurven før de ryger i papirkurven. Arbejdet skal helst være en sport, og man må aldrig blive for gammel til at spille bold. Når nye firmaer åbner i dag, hedder det derfor også et »kick-off« – og så går kampen i gang. Kan det undre, at stress er blevet vores nye folkesygdom?

Det virker således mere som en sygdomsjournal end et sundhedstegn fra erhvervslivet, når IT-mastodonten Microsoft på sin hjemmeside i marts 2003 reklamerede for en ny rapport om »udviklingsparathed« og »omstillingsevne«. De 377 virksomhedsledere, der i rapporten kalder »evnen til at tilpasse sig ændrede

⁵ Citaterne er fra fem forskellige stillingsopslag på jobportalen www.stepstone.dk 17/3 2006.

De hurtige og de døde

forhold hurtigt« for det »vigtigste konkurrenceparameter«,⁶ skriver hermed under på ligeså mange indlæggelsessedler, som de har ansatte. Alene i Sverige er antallet af hjerteanfald hos unge mænd således steget med 113 procent siden 1999, og en femtedel af danskerne oplever næsten dagligt symptomer på (arbejdsrelateret) stress. Ja, en nylig WHO-undersøgelse forudser endda, at stressafledte sygdomme og dødsfald fremover bliver største udgiftspost for de vestlige sundhedssektorer.⁷ Ærligt talt: Kan det ikke være lige meget om du er »udviklingsparat«, hvis du også er død?

Dette spørgsmål tør folk ikke svare på endnu, så erhvervslivet nøjes med lappeløsninger, såsom hyring af stresskonsulenter. Det tyder altså på, vi må lide under den vrangforestilling, at det hurtige er godt og forandringen en kvalitet i sig selv, indtil arbejdsmarkedet indser, der er behov for noget langt mere grundlæggende; en mentalitetsændring, en anerkendelse af, at mennesket behøver tryghed for at trives, og at tryghed er uforenelig med uafledelige rammeændringer. Der er dog formentlig lang vej til en sådan selvbesindelse i erhvervslivet; en etnologisk artikel om tendenser i human ressource-tænkningen har således afsløret et ligefremt totalitært element: hvis ikke du vil udvikle dig, er du færdig! Uafvidende kopierer erhvervslivets human ressource-ideologer her et menneskesyn, der kendes fra Scientology, hedder det.⁸

DET »DISKRETE EMBONTPPOINT«

Hvad de færreste indser, er, at tidens forcerede »omstillings-indstilling« til livet og dets værdier delvist udspringer af et kritikløst snobberi for det unge. Det at være glad for alt nyt er jo et ungt træk; ligesom det naturligt hører ungdommen til at være oprørske over for alt gammelt. Og sådan skal det

⁶ Rapportens navn er *Den agile virksomhed*, se:

<http://www.microsoft.com/danmark/business/agility/ordersummary.asp> (besøgt 17/3 2006).

⁷ For disse oplysninger takker jeg Bettina Thøgersen fra IDA, Ingeniørforeningen i Danmark. Se endvidere THOMAS FLENSBURGS artikel i *Politikens* netavis 6. april 2005: *Vi bliver syge af arbejdet*.

⁸ PÄIVI HIETELAHTI: 'Religiøsitet i vidensamfundet – kan den åndelige overbygning i erhvervslivet belyses via Scientology?' s. 51-61 i *Nordnytt – nordisk tidsskrift for etnologi og folkloristik* nr. 96 2005; udg. NEFA og Saxo-Instituttet, Københavns Universitet.

Christian Nicholas Eversbusch

selvfølgelig være; problemet opstår først der, hvor alderdommen og ungdommen ikke sætter hinanden i skak, fordi den ene får lov at dominere suverænt. Vi skal faktisk ikke så langt tilbage i tiden før, vi ser vanvittige eksempler på det stik modsatte af nutidens problem; nemlig alderdommens uindskrænkede regimenter. I den østrigske forfatter Stefan Zweigs erindringsbog, *Verden af i går*, er der således en tankevækkende skildring af det sene 1800-tals borgerlige idealer, der mesterligt anskueliggør, hvor meget de europæiske samfund har forandret sig:

Verden foran os eller over os (...) følte bestandig mistillid til ungdommen. Det borgerlige samfund, der varorfængeligt af sit systematiske »fremskridt« og sin gode orden, proklamerede mådehold og rolighed i alle livsformer som menneskets eneste virksomme dyd; ethvert jag med hensyn til at føre os fremad skulle undgås. Østrig var en gammel stat, behersket af en gammel kejser og regeret af gamle ministre, en stat uden ambitioner og med det ene håb: at den ved at afværge alle radikale ændringer kunne hævde sig ubeskadiget i det europæiske rum; ungdommen, der jo altid instinktivt ønsker hurtige og radikale forandringer, regnedes altså for et betænkeligt element, der så længe som muligt måtte holdes ude eller nede. Man så derfor ingen grund til at gøre os skoleårene behagelige; enhver form for frem- og opgang skulle vi først gøre os fortjent til gennem tålmodig venten. Ved dette vedvarende tilbageskub fik aldersklasserne en helt anden værdi end i vore dage. En attenårig gymnasiast blev behandlet som et barn: han fik straf, hvis han blev grebet i at ryge cigaretter, han måtte lydige og ydmygt række hånden i vejret, hvis han ønskede at forlade skolebænken i et naturligt ærinde; men også en mand på tredive år blev stadig betragtet som endnu ikke flyvefærdig, og selv den fyrretyveårige blev regnet for endnu ikke moden til en ledende stilling. Da det forbløffende undtagelsestilfælde indtraf, at Gustav Mahler otteogtredive år gammel blev udnævnt til chef for hofoperaen, gik der en forskrækket hvisken og tisen gennem hele Wien – tænk, at man havde betroet landets første kunstinstitut til en »så ung mand«! (Man glemte fuldstændig, at Mozart var seks- og Schubert enogtredive, da de havde skabt deres livsværk). Denne mistanke om, at en ung mand nu engang »ikke var helt tilforladelig«, var noget, der dengang var fælles for alle kredse. Min fader ville aldrig have optaget en ung mand i sin forretning, og den, der var så uheldig at have et særligt ungt udseende, måtte regne med, at han alle vegne fik mistillid at slås

De hurtige og de døde

med. Således skete det i vore dage næsten ubegribelige, at det at være ung blev en hindring, det at være ældre et plus. (...) Aviserne anbefalede midler til fremme af skægvæksten, fire-femogtyveårige unge læger, som lige havde taget medicinsk embedseksamen, gik med mægtige skæg og tog – selv om øjnene ingenlunde trængte dertil – guldbriller på, bare for at de hos deres første patienter kunne gøre indtryk af en »erfaren læge«. Man tillagde sig lange, sorte diplomatfrakker og en sat gang og om muligt et diskret embontpoint (dvs. »kropslig fyldighed« CNE) for at legemliggøre den efterstræbelsesværdige sathed, og den ærgerrige anstrengte sig for i det mindste i det ydre at fornægte den for usoliditet mistænkte ungdomsalder; allerede i sjette og syvende klasse protesterede vi imod at gå med skoletasker, og vi benyttede i stedet dokumentmapper, for at det ikke skulle kunne ses på os, at vi var gymnasiaster.⁹

Sådan var det sandelig ikke blot i Østrig-Ungarn, men i allerhøjeste grad også herhjemme. Et halvt hundrede år før Zweig gik rundt med sin dokumentmappe i Wien, gik H.C. Andersen således rundt med *sin* dokumentmappe i København, fra forlægger til forlægger. Mappen indeholdt digte, som Andersen ikke kunne få udgivet – fordi han var student. Han var for simpelthen for ung.¹⁰

Der er sket en del siden. Med Zweig in mente har det således været ganske lattervækkende at følge debatten om socialdemokratiets formandspost i de senere år. Mogens Lykketofts fipskæg – dette tv-utilbørlige levn fra Stefan Zweigs studentertid – gjorde store indhug i hans valgarhed. Ser man så gammeldags ud, kan man jo hverken være dynamisk eller »udviklingsparat«, lød det implicite ræsonnement. På helt samme måde blev Poul Nyrup-Rasmussen et par år forinden frakendt enhver evne til at sikre partiets fremtidsappel: med sine 59 år var han simpelthen for gammel(!). Som for at vise, hvilken vej man ville, indledtes den partikongres, der skulle afgøre Nyrups fremtid, med et dansenummer af barnehip-hop-fænomenet »Raz«. Politiken rapporterede fra »eventen«: »Yngre og friskere kan det simpelthen ikke blive, hold da op, og selv de tungeste og mest gråhårede i

⁹ S. 37-38 i Helge Kjærgaards oversættelse, udgivet på Jespersens og Pios forlag i København 1948.

¹⁰ S. 78 i *Mit Livs Eventyr, Samlede Skrifter* første Bind, 2. udg. C.A. Reitzels Forlag, København 1876.

Christian Nicholas Eversbusch

salen forsøger sig da også med nogle *yeah, yeah*'er for ligesom at vise deres gode vilje«. ¹¹

Næste generation måtte på banen. Det er den så kommet med Helle Thorning Schmidt – en person, der er notorisk blottet for politisk erfaring, og således nu først er ved at begå de fejl, hendes forgængere for længst har lært af.

NÅR ALLE ER UNGE, TAGER INGEN ANSVAR

Problemet med at dyrke det unge og polere sin appel til de unge er, at det vanskeligt lader sig forene med virkeligt lederskab. Når alle vil være unge, er der ingen til at formane. Der er ingen, der vil være lyseslukkeren, der udsteder forbud. Her ser jeg også en stor del af forklaringen på alle de pattebørnsproblemer, skoler og familier døjer med i dag; voksne, der åbenlyst tilstræber ungdommelig adfærd, egner sig dårligt til at være »instanser« for umyndige småfolk. Ligesom de egner sig dårligt til at være chefer i erhvervslivet. Men instanser er vigtige. Instans betyder på latin både: »indtrængende«, »påtrængende« og »nærværende«. ¹² De tre betydninger er beslægtede på den måde, at de alle udtrykker noget, der ikke lige er til at blive fri for. Og det moderne menneske har det svært med ting, der ikke lige er til at blive fri for. Vi vil hellere sige fra. Folk, der er nødt til at være instanser, må derfor gemme sig bag selvironiske undskyldninger à la: »Nu kommer jeg her som sådan en gammel Jeronimus« og »Ja, jeg hader at skulle være ham med den løftede pegefinger, men nu skal I høre, venner«.

Samme lovmæssighed gælder i både opdragelse og politik: vil man bevare sin popularitet som far eller justitsminister, må man trække på sin ungdommelighed. Dvs. man må aldrig formane uden at tilføje, at man skam også selv lavede en masse gale streger i sin tid. Vemodigt skuer man tilbage på de år, da man selv var ung, uansvarlig og utilpasset, og barnet – eller vælgeren – tænker: »Det er til at identificere sig med; han er en fin fyr«. Selvfølgelig er det sundt at have løbet

¹¹ KJELD HYBEL: 'S-kongres: alle problemer synes så langt væk' *Politiken* 1. sektion s. 4 15/9 2002.

¹² M. J. GOLDSCHMIDT & J. TH. JENSEN: *Latinsk-Dansk Ordbog*. Gyldendalske boghandel – Nordisk forlag. København 1949, s. 355.

De hurtige og de døde

hornene af sig, men det virker ofte komisk at lytte til fuldvoksne mennesker sidde og bryste sig af al den ballade, de har tegnet sig for, når de samtidig skal være instanser for andre. En lignende effekt havde det på mig, da Bjørn Lomborg, i sine dage som direktør for Miljøvurderingsinstituttet, sad i det ene tv-program efter det andet og bedyrede, at hans fritid helst kun måtte dreje sig om video, chips og computerspil med hans yngste venner.

En anden måde, hvorpå mange gemmer deres præg af instans, er, at de træffer afgørelser, der er populære. Dét gælder ikke Lomborg! Men til gengæld findes der næppe politikere længere, der mener noget før, de har lyttet til meningsmålingerne. Og når de så bliver interviewede, smiler de over hele ansigtet og lover at gøre præcis det, folk vil have dem til, selv om det ofte er aldeles uigenomtænkt. Det var netop denne svigtende evne til at være instans, den amerikanske litterat James Freeman Clarke havde øje for, da han definerede forskellen på en politiker og en statsmand: den første tænker på næste valg, den anden tænker på næste generation. Et engelsk ordsprog siger det samme på en lidt anden måde: Applaus er til ansproing for store sjæle, men selve målet for de små.

EVALUERING – MEN HVAD MED KVALIFICERING?

I dag tænker *alle* på næste valg: på Christiansborg, i skolen og på arbejdet. For vi er alle på valg. Hele tiden. Og alle skal kunne indse, hvorfor vi gør det, vi gør – omgående. Kan de ikke dét, må de have frihed til at vælge os fra. Tidens løsen hedder således »evaluering«; vi evaluerer hinanden konstant: på arbejdet, på kurser, på efterskoler, på universiteter, på gymnasier, ja endda i familien. Visse psykologer lægger i hvert fald op til interne evalueringer mellem familiemedlemmer. Alle skal have mulighed for at give udtryk for alle grader af synspunkter, følelser og fornemmelser på alle steder og til alle tider. Og fordi alle opfordres til at tage stilling til alt alle steder, lules de ind i den forestilling, at de også er *kvalificerede* til det. Hvor ofte hører man i dag nogen sige: »Det føler jeg mig både for ung og uerfaren til at bedømme«?

Christian Nicholas Eversbusch

Jovist er det en lykke, vi har fået mulighed for at stemme lektor Blommerne ud af gymnasiet og de til tider umenneskeligt autoritære ledeshierarkier ud af erhvervslivet, men det nærmer sig det epidemiske, når lærestalterne opretter formelige evalueringscentre og *-selskaber*. Fastansat personale sidder som et kafkask bureaukrati og indtaster skemaernes jaer, nej og ved ikke'r, laver grafer over dem og fører tilsyn med, at der ikke er nogen, der glemmer at evaluere. Og indimellem skriver man så en rapport om folks generelle utilfredshed med at gå på universitetet.

Et grundtræk ved evalueringsfænomenet, der gør det ubrugeligt i mange sammenhæng, er, at folk altid er uenige, og at de forskellige tilbagemeldinger derfor ophæver hinanden. Hvad den ene elsker, er øk for den anden og til at brække sig over for den tredje. Og derudover medfører tidens høje tempo, at evalueringer skal overstås i en fart – man skal bare kunne sige, at man *har* evalueret. Skemaerne uddeles fem minutter før, de skal indsamles i udfyldt stand, og derfor må umiddelbare indskydelser tit passere for lødige domme. Eftertænksomhed tager jo tid, og tid er penge.

I lyset heraf synes det foruroligende, at man i stigende grad prioriterer evaluering som et »styringsredskab« af underviserne, som Venstres Hanne Severinsen så tillidsfuldt har udtrykt det.¹³ En meget lidt borgerlig politik at undergrave lærerstandens myndighed.

DET »LAMMER-KEDELIGE« ANSVAR

Evalueringsproblematikken fører over i spørgsmålet om ansvar. Ved at vænne os til evalueringer i samtlige livets sfærer, vænner vi os nemlig også til, at beslutninger er kollektive. En afgørelse er ikke længere min afgørelse; den er vores afgørelse. Ergo ligger ansvaret for dens resultat også på flere skuldre – eller gør det? Lektor Inge Heise fortæller på denne måde om sine oplevelser som gymnasielærer:

¹³ *Universitetsavisen* nr. 12, 2002 s. 3.

De hurtige og de døde

Vi står »med en generation af unge, der (...) er styret af ét eneste parameter: Gider jeg? Eller gider jeg ikke? Mange lærere lefler for de unges lystkultur. Det gælder ikke mindst mange gamle 68'ere, der har brugt hele deres ungdom på at modarbejde autoriteter, og som ikke har kunnet finde ud af at omstille sig fra at være kammerat med eleverne til at være en positiv autoritet, der stiller krav«. ¹⁴

Modtager en niendeklasselærer en evaluering fra en sådan lyst-styret klasse, der fortæller hende, at hendes gennemgang af temaet økologi var »lammer-kedelig«, sætter hun måske – hvis hun er én af dem, Heise beskriver ovenfor – en kurs, der går mere i retning af klassens ønsker. Bliver denne så også evalueret »lammer-kedelig«, er vi derude, hvor læreren må fremstamme et misbilligende »Jamen, I sagde jo...«, og således vedkender sig at have lagt en del af ansvaret for undervisningen ud til sine femtenårige elever. Når skolens inspektør imidlertid erfarer, den er helt gal med indlæringen i den pågældende klasse, hvem vil han så kalde til samtale? Næppe de femtenårige. Evalueringer maskerer på den måde det reelle ansvar.

Tilsvarende i erhvervslivet – om end på et dyrere plan: rekrutteringsbureauer betales for at ansætte nye medarbejdere og konsulentfirmaer lønnes for at afskedige dem igen. Ansvarsfralæggelser har således banet vej for en helt ny industri. Borte er de tider, hvor chefen var herre i eget hus og kaldte folk til samtale på sit kontor, hvis de skulle hyres eller fyres. I dag træffes beslutningen af flere, altså kollektivt, eller den udliciteres. Og hvis der alligevel ender med at være noget, der svier til én selv, så sender man det længere ned i systemet. Kurt Thorsen skød skylden på Rasmus Trads og Rasmus Trads skød skylden på Kurt Thorsen – og Tamilsagen tog flere år, fordi vævet af gensidige ansvarsoverførsler og skyden skylden på embedsmand et, to og tre nødvendiggjorde stadig større leverancer af højesteretssagførere.

I virkeligheden er det dog såre enkelt, for der er slet ikke noget, der hedder »ansvarsfralæggelse«. Ordet »ansvarsforflygtigelse« afspejler bedre virkeligheden,

¹⁴ PER MICHAEL JESPERSEN: 'Smid de dovne ud af gymnasiet' (interview med Inge Heise) 10. august 2002, *Politiken* 3. sektion, s. 5.

Christian Nicholas Eversbusch

for et ansvar kan slet ikke fralægges. Skønt man flygter fra det, vil det stadig være der – hvilket igen hænger sammen med, at det ligger uden for én selv og altid vil være noget, man har over for nogen. Der vil altid være én eller flere, over for hvem man skal »svare an«. ¹⁵ Selve ordet »ansvar« forudsætter altså tilstedeværelsen af en ydre instans. Står man kun til ansvar over for sig selv, kan det være alvorligt nok, men der vil aldrig på samme måde være tale om et ansvar.

Vel er det godt at opdrage til ansvar allerede i folkeskolen, men det bliver skidt, når det fører til en forplumring af de reelle ansvarsforhold. Begejstringen for de kollektive beslutninger får således mange af de reelt ansvarlige til at tro, de ikke er mere ansvarlige end deres elever, deres underordnede eller deres børn. Men det kan selv nok så mange pædagogiske teorier, management-kurser i moderne ledelse eller nok så populære bøger om »tidssvarende« opdragelse ikke ændre på – for det er de. Chefen bærer det øverste ansvar, hvis en ansat fyres på umenneskelig vis af det konsulentbureau, chefens firma bruger til slige opgaver, og forældrene bærer det endelige ansvar, hvis der sker noget med deres børn i daginstitutionen. For det er dem, der har valgt at anbringe dem dér.

Lad mig slutte med en japansk historie om ansvar og opdragelse.

SAMURAIENS VEJ OVER KLØFTEN

Den legendariske samurai Miyamoto Musashi, der levede fra 1584 til 1645, blev engang opsøgt af en ung kriger, der ønskede at lære »sværdets vej« af den navnkundige mester. Musashi indvilgede.

Han satte sin elev til at hugge brænde og bære tunge vandspande hjem til sig fra en fjern kilde. Dage blev til uger, ugerne til måneder, og da der var gået tre år, fik den unge kriger nok: »Mester, hvad er det for en træning, du giver mig? Jeg bærer vand og brænde hele dagen, ja, jeg har ikke så meget som rørt et sværd siden jeg ankom! Hvornår vil du indvie mig i sværdets vej?«. »Nuvel«, svarede Musashi.

¹⁵ I sin meget oplysende bog om *Etikkens forsvinden og mulige genkomst* (Forlaget Hovedland 1998) taler JAN LINDHARDT således om, at ansvar indebærer en pligt til at »svare an«, hvis man spørges om det, man har indflydelse på (s. 47-48).

De hurtige og de døde

»Da dét er, hvad du ønsker, vil jeg nu lære dig den sande kunst«. De gik sammen til træningssalen. Men da de ankom hertil, ville Musashi ikke lade sin unge elev træde ind på gulvets tykke måtte af risstrå, hvor træningen skulle finde sted. I stedet bød Musashi sin elev gå rundt om denne måtte, idet han møjsommeligt holdt sig på dens yderkant og ikke trådte så meget som en tomme ved siden af.

Fra morgen til aften fik den unge kriger nu lov at gå rundt på denne måde. Da der var gået endnu et år, blev han utålmodig: »Mester, jeg er allerede samurai; jeg har truffet mange andre mestre i sværdets kunst, men ingen har undervist mig på så mærkelig vis. Vær nu god at lære mig sværdets vej«. »Udmærket«, svarede Musashi og førte sin elev dybt ind i bjergene.

De kom til en dyb kløft, over hvilken der lå en træstamme. »Gå over dén«, sagde mesteren. Den unge kriger forstod ikke og gøs tilbage ved synet af den afgrundsdybe kløft. Da kom pludselig en blind mand vandrende bagfra. Med sin blindestav fandt han træstammen og vandrede uanfægtet over afgrunden.

Musashi sagde nu til sin elev: »Gennem et helt år har du gået rundt på kanten af stråmåttén. Den var meget smallere end denne stamme, så du har rigeligt med plads til at bane dig vej over kløften«. Den unge kriger forstod. Han forestillede sig at gå i træningssalen, vandrede over og tilbage igen.

Mester Musashi lyste nu op i et tilfredst smil og forklarede: »Din træning er forbi. Gennem tre år styrkede du din krop – enhver krigers grundredskab. Hernæst brugte du et år på at koncentrere dig om én eneste ting: at gå – helt lige, hurtigt og uden at træde ved siden af; nøjagtigt som en sværdets mester må gøre det i kamp. Og til sidst lærte du det vigtigste: koncentration stillet over for døden. Den blinde fornåm i sin blindhed ikke afgrunden. Derfor frygtede han den ikke. Af ham lærte du at glemme din frygt og dig selv. Nu kender du sværdets kunst«. ¹⁶

Historien her anskueliggør en pædagogisk tradition, der er ligeså forskellig fra moderne vestlig pædagogik som kløften under samuraien var dyb. Men det er også en historie om ydmyghed: eleven måtte gennem fire års træning før han blev ydmyg nok til at glemme sig selv og sine umodne meninger om, hvordan man blev

¹⁶ TAISEN DESHIMARU: *The Zen Way to the Martial Arts*. E.P. Dutton, New York 1982, s. 30ff.

Christian Nicholas Eversbusch

en ægte samurai. Og hertil kommer Musashis ydmyghed – over for sit ansvar som mester. Som den, der sad inde med størst indsigt, havde han et ansvar over for sig selv, sit hvervs ære og sin elev; den unge mand, han havde indvilget i at undervise.

Havde Musashi båret sig ad som Vestens pædagoger presses til at bære sig ad i dag, havde han skyndt sig at lære sin elev alverdens smarte teknikker, og ved således at bejle til den unge krigers umiddelbare anerkendelse, kunne han garanteret også have høstet gode evalueringer – hver måned. Men Musashi var klar over, at eleven ved at lære smart sværdkunst uden grundlæggende (selv)beherskelse, formentlig ville gå ud og blive slået ihjel i en tvekamp. Før eller siden. Musashi tænkte altså langt – på næste generation og ikke på næste valg, for nu at blive i Freeman Clarkes formulering. Det var den gamles fremsyn, der vandt over den unges kortsyn. Grundprincippernes bestandighed, der viste sig mere holdbare end utålmodighedens krav om udbytte.

Hvad bliver konklusionen så på denne drøftelse af alder kontra ungdom? At ydmyghed er bedre end ungdommelighed – og at man oftest gør klogt i at vælge det kedelige, det langsomme. Omsat i et rimet korrektiv til denne artikels underoverskrift: Har du ungdom: lær først at gå, men er du gammel, gå blot i stå.